

Світлана П. Зоря
**ОСОБЛИВОСТІ КОНКУРЕНЦІЇ
НА СТРАХОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ**

У статті обґрунтовано сутність конкуренції як ключового чинника підвищення ефективності функціонування страхового ринку та якості страхових послуг. Досліджено стан та особливості функціонування страхових компаній України. Проаналізовано концентрацію страхового ринку, визначено існуючий рівень конкуренції.

Ключові слова: страховий ринок; страхова компанія; концентрація; конкуренція.

Рис. 1. Табл. 1. Літ. 13.

Светлана П. Зоря
**ОСОБЕННОСТИ КОНКУРЕНЦИИ
НА СТРАХОВОМ РЫНКЕ УКРАИНЫ**

В статье обоснована сущность конкуренции как ключевого фактора повышения эффективности функционирования страхового рынка и качества страховых услуг. Исследовано состояние и особенности функционирования страховых компаний Украины. Проанализирована концентрация страхового рынка, определен существующий уровень конкуренции.

Ключевые слова: страховой рынок; страховая компания; концентрация; конкуренция.

Svitlana P. Zorya¹
**SPECIFIC FEATURES OR COMPETITION
AT INSURANCE MARKET OF UKRAINE**

The article explains the essence of competition as a key factor to enhance the efficient functioning of insurance market and the quality of insurance services. The current state and the peculiarities of insurance companies functioning in Ukraine are studied. Concentration of the insurance market is analyzed, identifying the existing level of competition at the market.

Keywords: insurance market; insurance company; concentration; competition.

Постановка проблеми. Світова практика господарювання не виробила більш дієвого та ефективного механізму забезпечення соціально-економічної стабільності в суспільстві, компенсації збитків у результаті настання несприятливих подій, зниження витратних частин бюджетів різних рівнів, ніж страхування, що є стратегічно важливим та перспективним сегментом економіки. Конкуренція виступає ключовим чинником, що може забезпечити як підвищення якості страхових послуг, так і сталий розвиток ринку страхування як важливої ланки економіки. Підвищення конкурентоспроможності страхових компаній є особливо актуальним, враховуючи високий рівень капіталізації ринку страхових послуг у порівнянні з іншими небанківськими фінансовими посередниками фінансового ринку України.

Аналіз останніх публікацій. Конкуренції як невід'ємному елементу ринкової економіки присвячено праці зарубіжних науковців Г. Азоева [3], М. Портера [13], Г. Хемела [9], А. Юданова [11] та ін. Зазначені вчені сформулювали власне наукове бачення таких категорій, як конкуренція, конкурентоспроможність, конкурентна стратегія тощо. Обґрунтували особливості ведення конкурентної боротьби в умовах ринкової економіки на основі впровадження

¹ Poltava State Agricultural Academy, Ukraine.

та реалізації конкурентних стратегій розвитку. Своєю чергою, комплексному аналізу стану конкуренції, конкурентним механізмам регулювання страхового підприємництва України присвячено праці таких вчених-науковців, як В. Базилевич [8], Л. Нечипорук [6], С. Осадець [7], Л. Шірінян [10] та інших. Незважаючи на значний спектр наукових доробок вітчизняних вчених, проблеми розвитку впливу та ефективність функціонування страхового ринку залишаються недостатньо висвітленими.

Мета дослідження полягає у вивченні стану конкуренції на страховому ринку з метою ідентифікації факторів підвищення ефективності його функціонування.

Основні результати дослідження. Страховому ринку, як і будь-якому іншому, притаманна конкуренція. Про її посилення свідчить зменшення кількості страхових компаній (вихід з ринку тих компаній, які не витримали конкурентної боротьби), розширення асортименту страхових послуг, використання інноваційних технологій, впровадження маркетингу, популяризація Інтернет-страхування тощо. В той же час, конкуренція у сфері страхового посередництва має свою специфіку. Саме тому в основу даного дослідження покладено вивчення стану страхового ринку, аналіз показників конкуренції, ідентифікація факторів та чинників розвитку конкуренції.

Перш ніж перейти до аналізу конкуренції на страховому ринку, проведемо оцінку основних показників діяльності страхових компаній України за 2010–2014 рр. (табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка показників, що характеризують діяльність страхового ринку України, 2010–2014 рр.*

Показник	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2014 р. у % до 2010 р.
Загальна кількість страхових компаній	456	442	414	407	382	83,8
у т.ч.						
«non-life»	378	378	352	345	325	86,0
«life»	72	64	62	62	57	79,2
Валові страхові премії, млн грн	23081,7	22693,5	21508,2	28661,9	26767,3	116,0
Валові страхові виплати, млн грн	6104,6	4864,0	5151,0	4651,8	5065,4	83,0
Рівень валових виплат, %	26,4	21,4	23,9	16,2	18,9	X
Частка валових страхових премій до ВВП, %	2,1	1,7	1,65	2,0	1,7	X
Передано на перестраховування, млн грн	10745,2	5906,2	2522,8	8744,8	9704,2	90,3
Страхові резерви, млн грн	11371,8	11179,3	12577,6	14435,7	15828,0	139,2
Активи страховиків, млн грн	45234,6	48122,7	56224,7	66387,5	70261,2	155,3
Статутний капітал (сплачений), млн грн	14429,2	14091,8	14579,0	15232,5	15120,9	104,8

* розраховано за даними [5].

Аналіз основних показників стану страхового ринку України за 2010–2014 рр. свідчить про високий рівень його капіталізації в порівнянні з іншими небанківськими фінансовими посередниками. На кінець 2014 р. загальна кількість страхових компаній становила 382, що на 74 компанії (або на 16,2%) менше показника 2010 р. Дане скорочення можна пояснити посиленням державного регулювання страхової діяльності (зміна обсягу статутного капіталу,

підвищення нормативів фінансової діяльності тощо) та складними макроекономічними умовами (девальвація гривні, зменшення зайнятості та доходів населення, неповернення депозитів із проблемних банків, втрата інших активів), що зумовило вихід з ринку кількох гравців. Також значно скоротилася кількість страхових компаній «life» – з 72 у 2010 р. до 57 у 2014 році.

Недивлячись на складні макроекономічні умови, фінансову кризу та скорочення чисельності страхових компаній, у 2014 р. обсяг валових страхових премій зріс на 3685,6 млн грн (16,0%) у порівнянні з 2010 роком.

Проте, під впливом виходу з ринку збанкрутілих страховиків обсяг страхових виплат зменшився на 1039,2 млн грн, що в результаті негативно вплинуло на рівень валових виплат – вона зменшилась у 2014 р. в порівнянні з 2010 р. на 7,5 в.п. та склали 18,9%. Підтвердженням нестабільної ситуації на ринку страхування та нечесного ведення бізнесу деякими компаніями є порівняльне значення середнього рівня даного показника країн Європи, що становить близько 65–80% [12].

Аналізуючи частку валових страхових премій у відношенні до ВВП, можна зробити висновок про досить низький рівень страхової культури та недостатній обсяг реальних доходів як юридичних, так і фізичних осіб. Так, у 2014 р. рівень даного показника становив лише 1,7%, що на 0,4 в.п. менше 2010 року. Для прикладу, в Австралії частка страхових премій у ВВП становить близько 16%, у Великій Британії – 15%, в Японії – більше 10%, у США – 8% [12]. Це дає підстави зробити висновок стосовно того, що страхові компанії неповною мірою та з низькою ефективністю використовують власний потенціал, а укладені договори носять здебільшого короткостроковий характер у сфері ризикованого страхування, без можливості подальшого довгострокового інвестування в реальну економіку.

Доцільно також відзначити неухильну тенденцію до зменшення обсягу вихідного перестраховування – на 1041 млн грн (9,7%). Таке зменшення ризиків переданих на перестраховування, на нашу думку, може істотно вплинути на фінансову стійкість та платоспроможність страхових компаній через високий рівень ризикового навантаження.

За 2010–2014 рр. загальні обсяги активів страхових компаній збільшилися на 25026,6 млн грн (або на 55,3%). В структурі активів страховиків найбільшу питому вагу займають акції – 44,4%, потім йдуть банківські депозити – 22,3%, а потім права вимоги до перестраховиків – 9,5%. З огляду на особливості функціонування фінансового ринку, банківські внески є найбільш привабливим інвестиційним інструментом для страхових компаній, що дає можливість максимально швидко отримати відсотковий дохід, з іншої ж точки зору – даний вид інвестування є досить ризиковим та може призвести до проблем, пов'язаних із виплатою страхового відшкодування.

Страхові компанії здійснюють свою діяльність з урахуванням вимог законодавства про захист економічної конкуренції та законодавства про захист від недобросовісної конкуренції у відповідності до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [2]. Головними цілями реалізації конкурентної політики на ринку страхування є приведення у відповідність фінансових показників діяльності страхових компаній

до рівня якості страхових послуг, налагодження дієвих взаємовідносин страховика та страхувальника протягом тривалого часу. Так, на думку О.М. Залетова [4, 246], доцільно виділяти дві основні групи цілей реалізації конкурентної політики. До першої групи доцільно віднести створення чи забезпечення розвитку конкуренції на ринку страхових послуг. Друга група включає підтримку конкуренції на ринку страхових послуг.

Конкуренцію на ринку страхування доречно розглядати як властивість економічних та фінансових систем окремих страхових компаній вчасно реагувати на зміни зовнішнього середовища, ставлячи за головну мету збереження власного сегменту функціонування, розвиток існуючих або формування нових конкурентних переваг у відповідності до викликів ринку. Вміння вести конкурентну боротьбу є дієвим чинником формування та реалізації довгострокової конкурентної стратегії на ринку страхових послуг.

Для оцінки рівня конкуренції на ринку страхування найчастіше використовують два показники: показник концентрації (монополізації) ринку страхування та показник ринкової конкуренції – індекс Герфіндаля-Гіршмана (Herfindahl-Hirshman index – ННІ) [10].

Перший показник показує, яку частину страхового ринку займають найбільші страхові компанії. Антимонопольне законодавство України визнає монопольним такий стан на ринку, за якого частка одного страховика перевищує 35%; частка трьох страховиків перевищує 50% [1].

Так, за даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [5], у 2014 р. можна констатувати, що, незважаючи на значну кількість компаній, фактично на страховому ринку основну частку валових страхових премій (93,4%) акумулюють 100 страхових компаній (СК) «non-life» (30,8% від всіх СК «non-life») та 91,2% – 10 СК «life» (17,5% від всіх СК «life»).

У 2014 р. частка перших 3 страхових компаній «non-life» за збором валових страхових премій становила 15,6%, що, хоча і перевищує рівень аналогічного показника 2010 р. на 2%, проте з позиції конкуренції ризиковий ринок страхування України має задовільні значення концентрації. Дещо іншою є ситуація на страховому ринку життя. Так, у 2014 р. частка перших 3 страхових компаній «life» за збором валових страхових премій становила 44,8%, що, хоча і менше на 4,9% аналогічного показника 2010 р., проте свідчить про значну концентрацію (монополізацію) страхового ринку життя.

Порівнюючи два показники – кількість страхових компаній та частку перших 3 страхових компаній за збором валових страхових премій за період 2010–2014 рр. – простежуємо закономірність: чим більшою є кількість страхових компаній, тим меншою є концентрація страхового ринку, що є об'єктивним явищем, враховуючи особливості ринкової економіки господарювання.

Індекс конкуренції (ННІ) розраховується як сума квадратів часток усіх страхових компаній, що функціонують на ринку страхування. Максимальний рівень даного показника становить 10000 та може спостерігатися за наявності лише однієї компанії, діяльність якої охоплює весь ринок, і аналогічних не існує. Найменше значення – 1 [10]. Порівнюючи в динаміці значення індексу

ННІ за 2012–2014 рр., можна зробити висновок про наявні конкурентні тенденції на ринку страхування України (рис. 1).

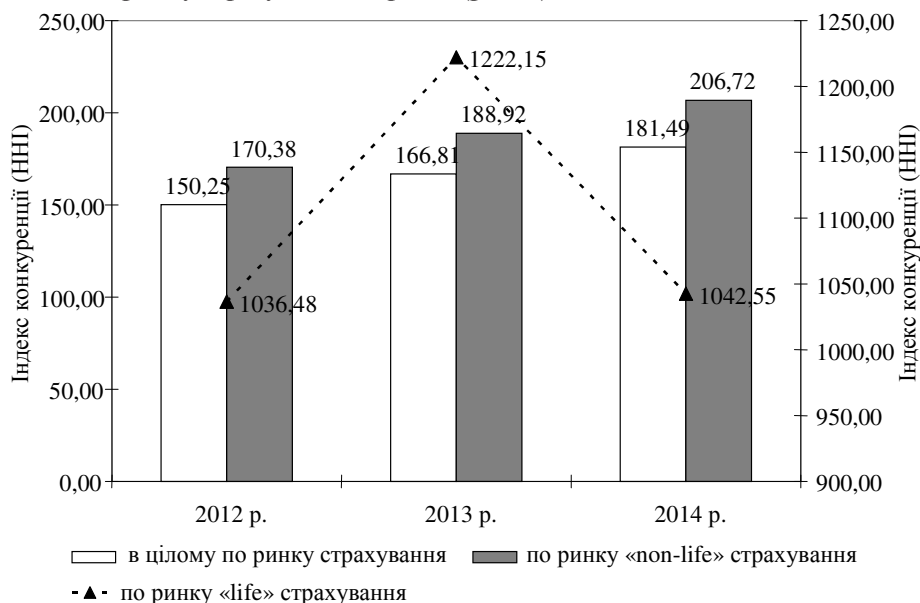

Рис. 1. Динаміка індексу конкуренції страхового ринку України, 2012–2014 рр. побудовано за даними [5]

Зменшення кількості страхових компаній за рахунок виходу з ринку несумлінних гравців вплинуло на загострення конкуренції в цілому на ринку страхування. Так, індекс конкуренції загалом по страховому ринку в 2014 р. становить 181,49, що свідчить про значний рівень конкуренції. Рівень даного показника в динаміці також підтверджує сформовані висновки про загострення конкурентної боротьби, що, на нашу думку, позитивним чином має позначитися на якості страхових послуг, підвищенні довіри до страхових компаній та формуванні останніми іміджу саме на даних ключових факторах успішного ведення бізнесу.

Особливостями розвитку страхового ринку України, з одного боку, є розширення спектру страхових послуг, посилення конкуренції, глобалізація страхової діяльності, розвиток технологій, оптимізація каналів продажу страхових продуктів, проте з іншого боку – спостерігається зростання вартості фінансування, що проявляється через девальвацію національної грошової одиниці, відсутність додаткових стимулів до активізації ринку страхування життя, що не дає можливості залучати довгострокові фінансові ресурси з можливістю їх подальшого інвестування.

Забезпечення здорової конкуренції на ринку страхування, перш за все, має супроводжуватися стабілізацією та розвитком економічних процесів в Україні, удосконаленням страхового законодавства, підвищенням рівня прозорості страхового ринку, доступності та відкритості інформації, що стосується діяльності страхових компаній, зниженням рівня корупції, оптимізацією кількості страхових компаній у відповідності до попиту на страхові послуги.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Особливості ринкових перетворень в економіці України суттєво змінили погляди на страхування, що в даний час розглядається не лише як система захисту майнових інтересів страхувальників, а й як джерело внутрішніх довгострокових інвестицій в економіку країни. Під конкуренцією на страховому ринку слід розуміти дії страхових компаній, пов'язані з прагненням завоювання лідируючих позицій у сфері фінансового посередництва з-поміж аналогічних підприємств (максимізація ринкової частки, обсягів страхових премій, результативності ведення страхової діяльності тощо). Найбільш доречною при формуванні конкурентних стратегій страховими компаніями є орієнтація на нецінову конкуренцію, а саме – на забезпечення якості страхових послуг, що в подальшому стане основою довіри – ключового і вирішального чинника формування іміджу, страхової культури та розвитку ринку страхування. Подальші наукові дослідження мають стосуватися формування конкурентних механізмів регулювання страхового ринку з метою підвищення якості та надійності страхових послуг.

1. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 №2210-IV станом на 11.08.2013 // zakon.rada.gov.ua.
2. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 №2664-IV станом на 28.07.2015 // zakon.rada.gov.ua.
3. *Азов Г.Л.* Конкуренция: анализ, стратегия и практика. – М.: Центр экономики и маркетинга, 2001. – 270 с.
4. *Залетов О.М.* Убезпечення життя: Монографія. – К.: Бізон, 2006. – 685 с.
5. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України // Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг // nfr.gov.ua.
6. *Нечипорук Л.* Страховий ринок: закономірності становлення та розвитку в умовах глобалізації: Монографія. – Харків: Право, 2010. – 280 с.
7. Страховий менеджмент: Підручник / С.С. Осадець, О.В. Мурашко та ін.; За наук. ред. д-ра екон. наук, проф. С.С. Осадця. – К.: КНЕУ, 2011. – 333 с.
8. Страхування: Підручник / В.Д. Базилевич, К.С. Базилевич, Р.В. Пікус та ін.; За ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання, 2008. – 1019 с.
9. *Хэмел Г., Прахалад К.* Конкуренция за будущее. Создание рынков завтрашнего дня / Пер. с англ. – М.: Олимп-Бизнес, 2002. – 288 с.
10. *Шірінян Л., Шірінян А.* Конкурентоспроможність страхового ринку України в сучасних умовах // Економіка України. – 2011. – №7. – С. 37–48.
11. *Юданов А.Ю.* Конкуренция: теория и практика: Учеб.-практ. пособие. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: ГНОМ и Д, 2001. – 304 с.
12. Insurance Europe // www.insuranceeurope.eu.
13. *Porter, M.* (1985). *Competitive Strategy: Creating and Sustaining Superior Performance.* N.Y. Free Press. 116 p.

Стаття надійшла до редакції 9.10.2015.